

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУВАННЯ*О Вербицька Г.Л., Завербний А.С., 2008*

Уточнено сутність понять „інвестиції” та „інвестиційний проект” на основі проведеного аналізу численних дефініцій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів; систематизовано основні класифікаційні ознаки категорій „інвестиції” та „інвестиційний проект”, що дало змогу визначити основні їх види; розглянуто особливості інвестиційного проектування та формування ефективної інвестиційної політики підприємства в умовах перехідної української економіки.

The article specifies essence notion “investment” and “investment project” on foundation conduct analysis the number definition native and foreign scientist-economist; systemizing basis classifications groups categories “investment” and “investment project”, what give possibility determine basis their varieties; consider especially investment project and forms effective investment politics enterprise in conditions transitional ukrainian economics.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Ефективне входження національної економіки в сучасну світогосподарську систему вимагає структурної перебудови народного господарства і його галузей, трансформацію зовнішньої торгівлі, розвитку експортного потенціалу. Розвиток взаємовигідного співробітництва з усіма центрами світової цивілізації відповідає інтересам України. Очевидно, що держава не зможе повністю вирішити економічні проблеми без умов, що сприяють залученню іноземних інвестицій і кредитів.

У макроекономічному аспекті інвестиційна діяльність є процесом закладення майбутнього економіки країни. Чим більші обсяги інвестицій сьогодні, тим більшими будуть обсяги валового внутрішнього продукту країни завтра.

Інвестиції у виробництво й у ринки збуту забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємства, створюючи умови для зростання якості продукції, мінімізації витрат, збільшення обсягів продажу. Підприємства за допомогою інвестицій розв'язують тактичні і насамперед стратегічні завдання. Цілі, які під час інвестування ставить перед собою підприємство, відповідають стратегічним і тактичним цілям підприємства на ринку: для масштабних проектів – стратегічні цілі, для дрібних – тактичні.

Специфічним для інвестиційного проекту є те, що він спрямований не тільки на розв'язання якогось окремого завдання або на досягнення певної мети, а забезпечує поступальний розвиток підприємства в економічному, технічному та соціальному напрямках та підвищення його конкурентного статусу.

Однак сьогодні не можна ще говорити про високу інвестиційну активність в Україні. Глибока політична криза, що склалася, не сприяє залученню іноземних інвестицій, а внутрішній інвестор не є достатньо активним. Тому актуальність проблеми ефективної реалізації інвестиційних проектів визначається значною мірою налагодженням ефективної структури управління, реалізацією інвестиційних проектів для того, щоб отримати максимальний ефект в умовах недостатньої кількості таких проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Проблему інвестицій в різних її аспектах вирішують доволі багато досліджень відомих зарубіжних вчених-економістів (В. Петі, А. Сміт, Д. Рікардо, Р. Бранденбург, Д. Стейнер, П. Самуельсон, У. Форестер, Р. Харрод, О. Домар, М. Фрідмен та ін.). Значним є внесок у дослідження та розвиток проблеми інвестицій в теоретико-методологічному аспекті та активізації інвестиційного процесу в Україні таких вітчизняних

науковців, як Климов О.М., Бажал Ю.М., Гесць В.М., Герасимчук В.С., Кваснюк Б.Є., Лукінов І.І., Мертенс О.В., Пересада А.А., Федоренко В.Г. та ін.

Однак, незважаючи на досить велику кількість праць з питань інвестиційної діяльності підприємств, в економічній літературі немає ні єдиного визначення понять „інвестиції” та „інвестиційний проект”, а ні єдиної їх класифікації.

Цілі статті. Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем інвестиційного проектування зумовлює постановку таких цілей:

- уточнити сутність поняття „інвестиції”;
- уточнити сутність категорії „інвестиційний проект”;
- систематизувати основні ознаки класифікації інвестицій та інвестиційних проектів;
- розглянути особливості інвестиційного проектування та формування ефективної інвестиційної політики підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкуренція на світовому ринку інвестицій є дуже високою. Особливо важливими є надходження інвестицій для країн, що розвиваються. Зважаючи на формування ринкових відносин, в Україні розвивається інвестиційна діяльність. Для економіки України сьогодні вкрай важливою є реалізація ефективних інвестиційних проектів, особливо інноваційного характеру, створених на потужній новітній технологічній і науковій базі. Необхідною і важливою умовою становлення і формування підприємств нового типу є реформування форми власності та розроблення ефективних інвестиційних стратегій діяльності підприємств в Україні.

У системі забезпечення ефективного функціонування будь-якої економічної системи інвестиції відіграють важливу роль, оскільки являють собою майбутню технічну та технологічну базу подальшого економічного розвитку, ефективності виробництва, умову економічного зростання.

Важливою передумовою економічного зростання є залучення іноземних інвестицій, надходження яких зумовлює такі позитивні для економіки країни тенденції:

- по-перше, у сучасних умовах процес міжнародного руху капіталу сприяє поширенню досягнень науково-технічного прогресу, що стимулює реконструкцію економіки на більш високому техніко-технологічному рівні;
- по-друге, іноземні інвестори мають значний досвід роботи на міжнародних ринках, що дає можливість з їх допомогою активніше просувати українського товаровиробника на світові ринки;
- по-третє, з їх допомогою створюються стратегічні альянси між українськими та іноземними підприємствами в усіх країнах світу, що сприяє інтеграції України в міжнародний розподіл праці.

Однак іноземні інвестиції не є засобом вирішення усіх економічних проблем для країни-одержувача. Залучення іноземного капіталу – неоднозначний процес, що характеризується як позитивними, так і негативними тенденціями, оскільки світова економіка – це система суперечливих економічних інтересів. Формою їх прояву є розбіжності між національними інтересами країн – реципієнтів капіталу і інтересами безпосередніх інвесторів. Тому національна інвестиційна політика передбачає протекціоністські заходи, покликані захистити національну економіку від деструктивних дій іноземних інвесторів.

До початку 90-х років XX ст. в Україні категорії „інвестиції” не знаходилося місця як у теорії, так і у практиці. Уперше це поняття у вітчизняній економічній літературі почало зустрічатися, коли воно підмінялось поняттям „капітальні вкладення”. Інвестиції розглядались, як правило, як найважливіший економічний інструмент, який характеризував діяльність будівельного комплексу. У цьому випадку капітальні вкладення (інколи – інвестиції) аналізувались у двох аспектах: як економічна категорія та як процес, пов’язаний з рухом грошових коштів.

Поступово, із формуванням в Україні основ ринкових відносин починають змінюватися наукові погляди на сутність інвестицій (капітальних вкладень), виникають та розвиваються суто

ринкові підходи до їх оцінки та прогнозування форм, методів та принципів здійснення інвестиційної діяльності.

Поняття «інвестиції» є доволі широким, а це викликає труднощі у точному визначенні його суті. Ця економічна категорія відрізняється значною складністю. Тому дослідники до цього часу не прийшли до уніфікованого визначення категорії «інвестиції». Сьогодні існують розбіжності навіть у визначенні походження цього терміна. Так, А.П. Дука стверджує, що термін «інвестиція» походить від латинського слова *investiret*, що означає «одягати, оточувати» [8]. А.В. Пешко вважає, що термін «інвестиції» походить від латинського слова *invest*, що означає «вкласти» [15].

Розмаїття терміна „інвестиції” у вітчизняній та зарубіжній літературі значною мірою пояснюється широтою сутнісних ознак цієї доволі складної економічної категорії.

Інвестиції – це вкладення коштів в активи тривалого використання для отримання прибутку на підприємстві або інших результатів (наприклад, соціального ефекту) [10].

Інвестиції – це сукупність засобів, реалізованих у формі довготривалих вкладень капіталу у різні галузі економіки [16].

Під інвестиціями розуміють економічні ресурси, які направлені на збільшення реального капіталу суспільства, а саме – розширення та модернізацію виробництва, створення виробничої інфраструктури, створення товарно-матеріальних запасів та резервів, створення соціальної інфраструктури, підготовку та перепідготовку персоналу, науку та наукове обслуговування тощо [8].

Багато авторів подає також такі тлумачення цього терміна [12, 15]: з погляду фінансистів, інвестиції – це усі види активів (коштів), що вкладаються в господарську діяльність з метою отримання доходу; з погляду економістів, інвестиції – це видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також не пов’язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал.

В Україні теоретичне пізнання категорії „інвестиції” знайшло своє відображення і в нормативних актах, таких як закон України «Про інвестиційну діяльність» [1] та закон України „Про внесення змін до закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” [2]. Проте варто зазначити, що в цих законах у визначення „інвестиція” вкладається різний зміст.

Так, у законі України «Про інвестиційну діяльність» – „...інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект”.

Тоді як в законі України „Про внесення змін до закону України „Про оподаткування прибутку підприємств”: „Інвестиція – це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно”.

Неоднозначним також є визначення ознак класифікації інвестицій та їх видів.

За об’єктами вкладення інвестиції поділяють на реальні, інноваційні, фінансові та інтелектуальні.

За характером (формою) участі у справах підприємства – прямі та непрямі.

За формою власності інвесторів на ресурси – приватні, державні, змішані, міжнародні організації.

За періодом інвестування – короткотривалі, середньотермінові та довготермінові.

За регіональним аспектом – вітчизняні (внутрішні), міжнародні та іноземні.

У [5] пропонуються такі ознаки для класифікації інвестицій:

- види ресурсів, які використовують для реалізації інвестиційних проектів;
- необхідна сума капіталовкладень;
- вплив інших можливих інвестицій на доходи від проекту, що впроваджується.

Головними учасниками інвестиційного процесу є держава, компанії і приватні особи, причому кожен з них може брати участь в інвестиційному проекті як з боку попиту, так і з боку пропозиції.

Інвестування – це процес вкладення грошей у спеціально вибрані інструменти з метою збільшення їх цінності і (або) отримання позитивного доходу [7]. На практиці використовуються

різні підходи до інвестування. Один полягає у детальному плануванні дій, скерованих на досягнення конкретних цілей. Інший, діаметрально протилежний підхід полягає у діях експромтом, коли рішення приймаються на основі інтуїції. Досвід показує, що за раціональнішого підходу результати переважно є вищими.

Мета інвестування підпорядковується стратегічній меті підприємства. На основі аналізу тенденцій розвитку зовнішнього економіко-правового поля і тенденцій розвитку ринку на перспективу визначаються довготермінові пріоритети в інвестуванні. Формування альтернатив інвестиційної стратегії потребує глибокого аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів інвестування. До найважливіших внутрішніх факторів передусім слід віднести аналіз фінансового стану та аналіз потенціалу підприємства з позицій його використання в тій чи іншій ситуації.

Під час формування інвестиційної політики підприємства доцільно передбачити:

- відповідність заходів, які планується здійснити в рамках цієї політики, законам та іншим нормативно-правовим актам з питань регулювання інвестиційної діяльності в державі;
- можливість досягнення економічного, науково-технічного, екологічного і соціального ефекту завдяки реалізації інвестиційного проекту;
- можливість одержання підприємством прибутку на інвестований капітал;
- можливість надання підприємству державної підтримки з метою підвищення ефективності інвестицій;
- залучення субсидій і пільгових кредитів міжнародних та іноземних організацій і банків.

Поняття «інвестиційний проект», так само, як і «інвестиції», сьогодні не має єдиного визначення. Різні літературні джерела подають неоднозначні визначення:

Інвестиційний проект – це основний документ, що визначає необхідність здійснення реального інвестування, в якому у загальноприйнятій послідовності його розділів подаються основні характеристики проекту та фінансові показники, пов'язані з його реалізацією [6].

Інвестиційний проект – це в спеціальний спосіб оформлена пропозиція про зміну діяльності підприємства, що переслідує конкретну мету [4].

Інвестиційний проект – план вкладення грошей з метою подальшого отримання прибутку (у випадках некомерційної діяльності можна сказати – з метою подальшого отримання ефекту) [11].

Інвестиційний проект – це об'єкт реального інвестування, намічений до реалізації у формі придбання, нового будівництва, реконструкції тощо, на основі розгляду та оцінки бізнес-плану; це документ, який містить систему взаємопов'язаних у часі й просторі та узгоджених з ресурсами заходів та дій, спрямованих на розвиток економіки підприємства [16].

Інвестиційний проект – сукупність заходів, що передбачають певні капіталовкладення для отримання прибутку або соціального ефекту в майбутньому [14].

Інвестиційний проект – це сфера діяльності з утворення або зміни технічної, економічної або соціальної систем, а також розробка нової структури управління або програми науково-дослідних робіт [13].

А.П. Дука, щоб якнайповніше охопити багатфункціональність поняття „проект”, визначає інвестиційний проект у двох аспектах: як документ і як конкретні дії інвестора щодо реалізації своїх інвестиційних намірів [8]. Ці два аспекти набувають такого значення:

Інвестиційний проект – це в спеціальний спосіб підготовлена документація, що містить максимально повне описання і обґрунтування усіх особливостей майбутнього інвестування.

Інвестиційний проект – це комплекс заходів, що здійснюються інвестором з метою реалізації свого плану нарощування капіталу. Дії інвестора мають бути оптимальними для досягнення цілей за обмежених часових, фінансових та матеріальних ресурсів.

В економічних словниках зустрічаються такі визначення економічної категорії «інвестиційний проект»:

Інвестиційний проект – (*investment project*) об'єкт реального інвестування, призначений для реалізації у вигляді придбання цілісного майнового комплексу, реконструкції, модернізації, капітального ремонту тощо; підготовка його реалізації вимагає, як правило, розроблення бізнес-плану [3].

Проект інвестиційний: 1. Об'єкт реального інвестування у формах: придбання цілісного майнового комплексу, нового будівництва, реконструкції, модернізації, капітального ремонту тощо. Проект інвестиційний, як правило, потребує розробки бізнес-плану. 2. Будь-який підприємницький проект, що передбачає інвестування коштів [9].

Інвестиційний проект може існувати у формі:

- нульового проекту, який передбачає утворення нового виробництва;
- реконструкції – впровадження передових технологій без зміни профілю підприємства;
- розширення або реабілітація (перепрофілювання) діючого підприємства.

Інвестиційні проекти класифікують за такими ознаками:

1. За обсягом інвестицій – великі, середні, дрібні.
2. За напрямками інвестування – промислові (реальні), фінансові, інноваційні (венчурні), галузеві, регіональні, національні, міжнародні.
3. За типом доходів – дохід від скорочення витрат, дохід від розширення, дохід від нових ринків збуту, дохід від нових сфер бізнесу, дохід від зниження ризику виробництва та збуту, соціальний ефект.
4. За типом відношень взаємозалежності – незалежність, альтернативність, компліментарність, заміщення.
5. За типом грошового потоку – ординарний, неординарний.
6. За рівнем ризику – позаризикові, з мінімальним ризиком, з середнім ризиком, високо-ризиковані.
7. За формою власності – державні, індивідуальні, колективні, спільні.
8. За складністю – монопроекти, мультипроекти, мегапроекти.
9. За якістю – звичайної якості та бездефектні.
9. За тривалістю – короткотривалі, середньо- та довготермінові.
10. За наслідками прийняття рішень – взаємовиключаючі, заміщувальні, синергійні.
11. За масштабом проекту – тактичні і стратегічні.
12. За формою реальних активів – проекти інвестицій в основні чи оборотні засоби.

В [14] виділяють такі групи інвестиційних проектів:

1. Інвестиції в підприємство – оновлення обладнання, нові технології; розроблення й освоєння нової продукції; збільшення виробничих потужностей; підвищення кваліфікації кадрів тощо.
2. Інвестиції поза підприємством – розвиток соціальної інфраструктури; розвиток суміжних виробництв, розвиток систем збуту продукції.

Розробка інвестиційних проектів здійснюється з урахуванням кількох важливих моментів, що становлять методичну основу проекту. До них необхідно зарахувати:

- комплексність представлення процесу інвестування;
- урахування зв'язку проекту із умовами зовнішнього середовища;
- інтегрована оцінка ефективності проекту на основі співвідношення прибутку та інвестиційних витрат проекту, соціального ефекту, наслідків для економіки країни загалом;
- урахування майбутньої невизначеності проекту та потенційних ризиків;
- урахування альтернативних варіантів використання капіталу інвестора та відповідної зміни вартості грошових потоків у часі, застосування методики приведення грошових потоків до єдиних умов обліку;
- прагнення надати прогнозну модель проекту з максимальною деталізацією і конкретизацією;
- урахування соціальних умов і наслідків реалізації проекту як для власного персоналу, так і для зовнішнього соціального середовища;
- урахування важливості управлінських аспектів проекту для майбутньої успішності проекту.

Під час залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів має значення форма власності. Зрозуміло, що для індивідуальних інвесторів важче знайти необхідні кошти для

реалізації інвестиційних проектів, ніж для колективних чи спільних. Державні інвестиційні проекти реалізуються, як правило, за рахунок централізованих державних коштів або коштів Державного та місцевого бюджетів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розподіл ресурсів є головною рушійною силою, за допомогою якої може бути впроваджена бізнесова стратегія. Очевидно, що інвестиційні рішення є не просто результатом використання оцінних критеріїв. Прийняття інвестиційних рішень є насамперед одним із видів пошуку – ідей, інформації, альтернатив, критеріїв прийняття рішень. Процвітання підприємства найбільше залежить від його здатності створювати прибуткові інвестиційні можливості, ніж оцінювати їх.

Від того моменту, коли підприємство починає займатися певним проектом, воно має регулярно й систематично скеровувати й контролювати його протягом усіх стадій реалізації. Тому пріоритет в подальших дослідженнях з цього питання повинен надаватися розробці ефективного механізму управління інвестиційними проектами.

1. Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII «Про інвестиційну діяльність». – Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 47.
2. Закон України від 22 травня 1997 р. № 283/97 „Про внесення змін до закону України „Про оподаткування прибутку підприємств”. – Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1997. – № 24.
3. Алексєнко Л.М., Олексєнко В.М., Юркевич А.І. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник). – К.: Видавничий будинок «Максимум»; Тернопіль: «Економічна думка», 2000. – 592 с.
4. Анализ и разработка инвестиционных проектов: Учеб. пособие / В.П. Савчук, С.И. Прилипко, Е.Г. Величко. – К.: Абсолют-В; Эльга, 1999.
5. Беренс С.В., Хавранек П.М. Руководство по оценке эффективности инвестиций. – М.: АОЗТ «Интер-экспорт»; ИНФРА-М, 1995. – 528 с.
6. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. – К.: Эльга-Н, Ника-центр, 2001. – 448 с.
7. Гитман Л.Дж., Джонс М.Д. Основы инвестирования / Пер. с англ. – М.: Дело, 1999. – 1008 с.
8. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – 424 с.
9. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 3-тє вид., випр. та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 587 с.
10. Крайник О.П., Барвінська Є.С. Економіка підприємства: Навч. посібник / За ред. О.П. Крайник. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2003. – 208 с.
11. Кольцова И.В., Рябых Д.А. Практика финансовой диагностики и оценки проектов. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 416 с.
12. Кузьмін О.Є., Князь С.В., Тувакова Н.В., Кузнєцова А.Я. Інвестиційна та інноваційна діяльність: Монографія / За наук. ред. О.Є. Кузьміна. – Львів: ЛБІНБУ, 2003. – 231 с.
13. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
14. Пересада А.А., Коваленко Ю.М., Онікієнко С.В. Інвестиційний аналіз. – К.: КНЕУ, 2003. – 485 с.
15. Пешко А.В. Інвестиції: їх значення, види та форми // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 1. – С. 3–6.
16. Сазонець І.Л., Федорова В.А. Інвестування: міжнародний аспект: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 272 с.